

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ»
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Рівненського
обласного краєзнавчого
музею**

ВИПУСК XXIII

*Матеріали наукової конференції
«Музейна справа Волині:
проблеми, перспективи, інновації»*

УДК 908 (447)

Відповідальний за випуск: *Алла Жижкевич*
Упорядники: *Ольга Морозова, Віктор Луц*

Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею.

Зб. наук. праць. Вип. XXIII: Матеріали наукової конференції
«Музейна справа Волині: проблеми, перспективи, інновації».
Рівне: «Волинські обереги», 2025, 224 с. іл., табл.

ISBN 978-617-8624-31-6

У науковому збірнику «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск XXIII» представлені матеріали наукової конференції «Музейна справа Волині: проблеми, перспективи, інновації». Оpubліковані нові дослідження з проблем музеєзнавства, комплектування фондів, історичного краєзнавства. Розміщені також матеріали круглого столу «Археологія Волині: спадщина і сучасність (до 110-річчя від дня народження І. К. Свешнікова).

Видання розраховане на докторантів, викладачів, аспірантів, магістрів, істориків, культурологів, релігієзнавців, етнографів, мистецтвознавців, музейних працівників, учителів, краєзнавців, а також молодих дослідників.

Комп'ютерна верстка та дизайн: *Віктор Луц, Ольга Морозова*

*Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори.
Редакційна група може не поділять думок і концепцій авторів.*

УДК 908 (447)

ISBN 978-617-8624-31-6

© Рівненський обласний
краєзнавчий музей, 2025

Юзеф НІКОЛЬЧЕНКО

СПОМИН ПРО ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО –
АРХЕОЛОГА, ІСТОРИКА, КРАЄЗНАВЦЯ І МУЗЕЄЗНАВЦЯ,
ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА
БОГДАНА АНАТОЛІЙОВИЧА ПРИЩЕПУ

Історія вітчизняної науки — це, насамперед, історії життя та наукової діяльності окремих вчених, що формували її обличчя. Прикметно, що переважну більшість праць, присвячених їй, так чи інакше можна зарахувати до біографічних студій. Найпоширенішими є віншувальні публікації до ювілеїв науковців. Ці, як правило, невеликі за обсягом тексти, мають переважно панегіричний характер і творять образи дослідників у контексті наукових досягнень та заслуг ювілярів.

Дещо інший характер мають праці, присвячені відомим постатям у вітчизняній науці, що написані з інших обставин. Серед них особливе місце належить спогадам про співпрацю і дружні стосунки з ними, створені після того, як вони завершили земне життя.

1-го травня 2025 року у Рівному після важкої тривалої хвороби відійшов у засвіти мій друг і колега, відомий в Україні та за її межами дослідник археології, давньої історії та культури Волині, музеєзнавець і краєзнавець, доктор історичних наук, професор Богдан Анатолійович Прищеп. З усіх регіонів нашої держави та зарубіжжя надійшли до Рівного щирі співчуття з приводу його передчасної кончини. Зокрема, вразив своєю розлогістю, сердечністю, зворушливою пристрасністю та професійною завзятістю некролог Інституту археології НАН України, у якому влучно зазначено, що «Богдан Прищеп — еталон справжнього фахового вченого, краєзнавця з великої літери, який все своє життя, без перебільшення, присвятив вивченню центральної Волині, Рівненщини [...]».

Його публікації, чудові монографії були й будуть взірцями досконалої обробки здобутої масової археологічної інформації, ґрунтовними прикладами глибокого опрацювання, осмислення й узагальнення результатів власних польових та аналітичних досліджень. Бездоганно технічно виконані, чудово ілюстровані, ці праці одразу ж після публікації посіли почесні місця серед найкращих книжок з історико-археологічного дослідження України-Руси. [...].

Компетентність, обшир та глибина знань, доброзичливість — ці властивості визначали роль Богдана Прищепи як вченого, викладача, наукового керівника, наукового опонента та рецензента. Непересічний польовий досвід, ерудиція та широкі професійні контакти обумовлювали незаперечний авторитет дослідника в археологічній спільноті. [...].

Дослідник спрямовував свої сили на комплексне дослідження регіонів Волині на основі справжньої інтеграції історичних та археологічних джерел. Його спостереження і висновки в цій царині є вкрай важливими, вони прокладають вірогідний історичний місток між етапами розвитку Давньої Русі та України» [6].

Багаторічні, майже 50 років, дружні стосунки з Богданом Анатолійовичем Прищепом та його дружиною Оленою

Петрівною і плідна співпраця з ним в галузі археології, давньої історії та культури Рівненщини спонукали мене із хвилюванням написати спогади про нього.

Майже 30 років я працював у галузі культури Рівненщини, де був безпосередньо пов'язаний із розвитком музейної справи та збереження культурної спадщини регіону, а саме: в Рівненському обласному краєзнавчому музеї (далі: РОКМ) — начальником археологічної експедиції та заступником директора з наукової роботи; у Рівненському обласному управлінні культури — заступником начальника управління з питань культурно-просвітницької роботи (зокрема, музейної та пам'яткознавчої), начальником управління. Хочу зазначити, що під час різних етапів моєї професійної практики на Рівненщині (археологічної, музейної, пам'яткознавчої, культурологічної) у колі моїх обов'язків були питання вивчення і збереження історичної і культурної спадщини Рівненщини.

У 1998 році я був запрошений на роботу до Маріупольського державного університету (далі — МДУ), де на історичному факультеті викладав навчальні дисципліни «Археологія», «Давня та нова історія України», «Музеєзнавство», «Збереження історико-культурних пам'яток України», «Збереження та атрибуція культурної спадщини України».

На сьогодні з міста Рівного продовжую онлайн працювати в університеті, який після окупації Маріуполя російськими агресорами у травні 2022 року відновив свою роботу в Києві. І під час усіх названих етапах моєї професійної діяльності та особистого життя поруч завжди були Богдан Анатолійович і його дружина Олена Петрівна, нині доктор історичних наук, професор.

Як все почалося... Навесні 1979 року до мене звернувся мій київський друг і колега, відомий дослідник археологічних пам'яток кінця бронзової на початку залізної доби Західного Поділля, Прикарпаття та Карпат, доцент кафедри археології та музеєзнавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка Юрій Миколайович Малеев із нагальною пропозицією запросити на роботу до РОКМ свого талановитого учня, випускника кафедри Богдана Прищепу. Чому саме його? Бо на користь цієї ідеї були такі обставини:

- приїхав на навчання до університету з райцентру Рокитне на Рівненщині, де у 1974 році він закінчив середню школу № 1 із золотою медаллю. Його батьки — вчителі у Рокитному;
- вчився на кафедрі археології та музеєзнавства і має практичний досвід польових археологічних досліджень та камеральної роботи. Під час навчання він активно долучався до студентських наукових студій КДУ ім. Т. Г. Шевченка;

Рис. 1. Богдан Прищепи і автор біля РОКМ.
Фото, 1980 р.

Рис. 2. Б. А. Прищепи – керівник археологічної експедиції РОКМ на розкопках городища літописного міста Дорогобуж.
Фото, 1982 р.

- Богдан вже був одружений зі своєю однокурсницею Оленою, яка навчалася на кафедрі зарубіжних країн і також брала активну участь у студентському науковому студіюванні та стажуванні за кордоном;
- відповідно, Рівненська область отримувала двох істориків вищої кваліфікації, оскільки Рівненський державний педагогічний інститут на той час ще не навчав майбутніх педагогів-істориків, а інших закладів вищої освіти гуманітарного спрямування на Рівненщині у ті часи не існувало;
- РОКМ вкрай необхідний був ще один археолог. Обсяг планових та рятівних польових досліджень на території області постійно збільшувався. Я керував археологічними експедиціями музею, що стаціонарно досліджували літописні міста Дорогобуж (рятівні роботи) і Муравиця, був заступником начальника експедиції музею під керівництвом доктора історичних наук, старшого наукового співробітника відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР (м. Львів) Ігоря Кириловича Свешнікова, яка досліджувала поле Берестецької битви. Також чимало часу забирала безпосередньо музейна робота.

Директор РОКМ Василь Якович Сидоренко без вагань підтримав нашу з Ю. М. Малєєвим пропозицію щодо запрошення Богдана Прищепи на роботу до музею. У квітні я приїхав до Києва з відповідним клопотанням від обласного управління культури і разом з Ю. М. Малєєвим зустрівся з деканом історичного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка доктором історичних наук, професором Анатолієм Федоровичем Кізченком. Під час цієї зустрічі ми предметно обговорили умови направлення Богдана Прищепи на роботу до РОКМ, а Олена Прищепи отримувала направлення на роботу за квотою Рівненського обласного відділу освіти. Анатолій Федорович охарактеризував Богдана та Олену Прищеп як одних із кращих студентів і випускників історичного факультету.

Улітку 1979 року Богдан та Олена Прищепи приїхали на роботу до Рівного. Із цього ж часу і розпочалася активна археологічна, історична, музеєзнавча та краєзнавча дослідницька діяльність Богдана Анатолійовича на Рівненщині, а польова археологічна практика — та спочатку у складі експедиції музею під моїм керівництвом у літо-

писній Муравиці, а вже з 1981 року він був очільником археологічних експедицій РОКМ, що досліджували городища літописних міст Дорогобужа, Муравиці, Степана, Пересопниці, поля Берестецької битви й інші археологічні пам'ятки Рівненщини. Під його керівництвом проводилися рятівні археологічні розкопки в Дубно, Острозі, Рівному; вдосконалювалися діючі і створювалися нові експозиції з археології, давньої історії і культури краю в державних музеях Рівненщини; поглиблювалася співпраця з обласною організацією Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

1980 року у Богдана Анатолійовича та Олени Петрівни народився син Максим, а 1981 року — донька Оксана. Із вересня того ж року Олена Петрівна перейшла на наукову роботу до РОКМ. Так склався блискучий тандем дослідників археології, давньої та нової історії і культури Правобережної України, зокрема, Волині.

Із огляду на мій тогочасний статус керівника сфери культури Рівненщини, маю право стверджувати, що за весь період плідної роботи у РОКМ (1979—1997 рр.) на посадах наукового співробітника, завідувача відділу охорони пам'яток історії та культури, завідувача сектору археології, завідувача відділу історії, Богдан Анатолійович був взірцем високого професіоналізму в галузях археології, давньої історії України, краєзнавства, музеєзнавства, збереження історично і культурної спадщини Волині.

1998 року в Інституті археології він блискуче захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за темою «Дорогобуж у X—XIII ст.»; 3 2003 року Олена Петрівна у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича захистила кандидатську дисертацію «Міста Волині в другій половині XIX—на початку XX ст.».

Я мав велику честь бути співавтором Богдана Анатолійовича у двох монографіях: «Літописний Дорогобуж у період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в X—XIII століттях. Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996. 248 с.» [5], «Муравицьке городище. Маріуполь: Рената, 2001. 80 с.» [4] та статей «Стародавнє населення Поліського регіону Рівненщини (1996 р.)», «Культура населення Погориння в період Київської Русі

Рис. 3. Міжнародний день музею. Збори колективу. Фото, 1988 р. На фото зліва направо: сидять: Іван Ковальський, Марія Поліщук, Василь Сидоренко, Василь Мандрик, невідома, невідома, Володимир Мічуда, Валентина Ватава; другий ряд: Людмила Громадченко, Віталій Карлик, Богдан Прищеп, Юлія Гурська, Іван Карабутов, Надія Боришкевич, Ігор Фельдман, Олена Дульнева, Ганна Бікулова, Світлана Соколенко, Юзеф Нікольченко; третій ряд: Васьонкін, ... Яценко, Олена Прищеп, Анатолій Власкін, Зоя Заболотна, Олена Бесольнікова, Світлана Шалімова, Тетяна Пономарьова, Тетяна Радюк, Валентина Ковшецька, Валентина Данілічева, Ніна Оласюк, невідомий, Бунтін; четвертий ряд: Григорій Полюхович, невідомий, Євгеній Зіневич.

Рис. 4. Б.А. Прищеп серед учасників науково-практичної конференції РОКМ, присвяченої 100-річчю від дня народження Ігоря Кириловича Свешнікова. Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» у селі Пляшева на Рівненщині. На фото зліва направо: перший ряд: Віктор Баюк, Геннадій Непомнящий, Сергій Панишко, Володимир Мельник, Олександр Борисюк, Олександр Булига, Сергій Виткалов, Андрій Климчук, Володимир Музичко, Рената Музичко, другий ряд: Юрій Пшеничний, Олексій Войтюк, Юрій Калітинський, Руслана Булига, ... Надія ... третій ряд Богдан Прищеп, ... Яків Дідух, Ольга Сауш...; четвертий ряд Вадим Артюх... Аліна Пословська, Ольга Морозова. Фото В. Луца, 2015

Рис. 5. Богдан Прищепа і автор зі студентами-істориками Національного університету водного господарства та природокористування під час ознайомлення з городищем XI–XIII ст. Басів-Кут поблизу Рівного у 2023 році

Рис. 6. Б.А. Прищепа, О.П. Прищепа, В.П. Коцюбайло і автор під час ознайомлення з роботою Волинської археологічної експедиції в селі Хрінники на Рівненщині у 2023 році

(X—XIII ст.) (1997 р.), «Дорогобуж Волинський — визначна пам'ятка історії культури Київської Русі» (1998 р.). У 1998 році Богдан Анатолійович надав мені значну практичну допомогу щодо видання монографії «Культура населення Погориння X—XIII століть за матеріалами літописного Дорогобужа. Рівне: БГТ «Евен», 1998. 225 с. [2].

Після мого переїзду до Маріуполя ми продовжували підтримувати дружні стосунки і співпрацювати на археологічній ниві. Матеріали Богдана Прищепи з літописних міст Дорогобуж, Пересопниця і Муравиця я широко репрезентував у своїх лекціях та під час практичних занять студентам спеціальностей «Історія та археологія» і «Культурологія» МДУ.

2016 року Б. А. Прищепа опублікував фундаментальну монографію «Погоринські міста в X—XIII ст.», на яку я написав розгорнуту рецензію у фаховому науковому віснику МДУ [3], а 2019 року Богдан Анатолійович в Інституті археології НАН України захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук на тему «Погориння у Середньовіччі: населення, системи заселення, урбанізаційні процеси», у якій підбив підсумок блискучого наукового студювання проблеми за майже 40 років творчої діяльності на ниві археології та давньої історії Волині.

Продовжила сімейну традицію й Олена Петрівна: 2020 року в Інституті історії НАН України вона захистила докторську дисертацію «Освітньо-культурне середовище повітових міст і містечок Правобережної України (кінець XVIII – початок XX ст.)».

Наукова діяльність Богдана Анатолійовича не обмежувалася лише окресленими нами вище основними тематичними напрямками. Неодноразово відмічалось, що численні охоронні паспорти на археологічні пам'ятки Рівненщини, створені ним є взірцевими і постійно працюючими документами.

У рамках великої теми по дослідженню літописних городищ Погориння дослідник виявив, обстежив, виготовив креслення, картографував, датував та опублікував

Рис. 7. Б.А. Прищепа, О.П. Прищепа і автор на городищі літописного міста Муравиця на Рівненщині у 2023 році

матеріали про декілька десятків городищ. Він же склав охоронну документацію на важливі пам'ятки регіону, і зокрема на найважливіші з них — літописні міста Дорогобуж, Пересопницю, Муравицю. Богдан Анатолійович зробив значний внесок у паспортизацію історичної і культурної спадщини, в справу охорони пам'яток археології, історії та культури, вдосконалення методів археологічних польових досліджень.

Б. А. Прищепа протягом 45 років керував археологічними експедиціями з досліджень археологічних пам'яток Волині. Він виявив, обстежив і задокументував велику кількість городищ, селищ, поселень, оборонних споруд, могильників. Науковці України високо цінують внесок Богдана Анатолійовича в українську археологію, коли його унікальний досвід польових досліджень і став тим науковим базисом, який дозволив вченому сформувати власне бачення ключових проблем археології Київської Русі та давньої історії України, а також намітити шляхи їх вирішення. Легендарна працьовитість, виключна наукова чесність, достовірність і точність, скрупульозність, пунк-

Рис. 8. Богдан Прищепи, Сергій Теліженко на презентації книги «Дослідження на багатопосередковому поселенні Рівне-пляж 1А у 2019 році». 11 квітня 2025 р.

туальність і охайність польових досліджень, бездоганне взірцеве володіння прийомами графічної фіксації — ці риси були невід’ємними складовими особистості Б. А. Прищепи та його наукового стилю.

З іменем Б. А. Прищепи пов’язано продовження вивчення пам’яток козацької доби на полі Берестецької битви в часи незалежної України, які до цього розпочав і проводив видатний український археолог, доктор історичних наук Ігор Кирилович Свешніков.

Після початку російської військової агресії проти України і захоплення рашистами Маріуполя, вже у статусі ВПО, ми разом із дружиною Тамарою Нікольченко, доцентом МДУ, зустрілися з Богданом Анатолійовичем і Оленою Петрівною Прищепами в Рівному, де продовжили співпрацю в галузі археології та давньої історії і культури Волині. Незважаючи на важку хворобу, Богдан

Анатолійович до останніх днів свого життя читав лекції студентам-історикам, консультував археологів Рівненської і Волинської областей, брав активну участь у наукових конференціях і круглих столах різних рівнів, виступав із публічними лекціями і презентаціями в РОКМ і Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці. Завдяки Б. А. Прищепі у 2023—2024 рр. я отримав унікальну можливість через 27 років разом з ним долучитися до обстеження пам’яток археології на Рівненщині.

Учений від Бога, блискучий дослідник і викладач, Богдан Анатолійович щиро і щедро передавав свої знання та досвід археологам, історикам, культурологам, краєзнавцям, музеєзнавцям, викладачам і студентам вишів Рівненської, Волинської, Житомирської, Львівської, Тернопільської областей.

Навесні 2025 року побачила світ колективна монографія «Дослідження на багатопосередковому поселенні Рівне-пляж 1А у 2019 році», авторами якої були Войтюк Олексій Петрович, Прищепи Богдан Анатолійович і Теліженко Сергій Анатолійович [1]. Її презентація у РОКМ 11 квітня 2025 р. була останньою в науковій і публічній діяльності Богдана Анатолійовича. Він встиг розповісти мені про неї, а подарувала — його талановита учениця, молодий археолог з РОКМ Віта Павлівна Коцюбайло.

Всебічно обдарована і працьовита, врівноважена і спокійна, чесна і дуже скромна людина — Богдан Анатолійович був неначе живим містком, що пов’язував епоху славетних вчених-археологів, дослідників Волині, довоєнної і повоєнної доби зі сьогоденням незалежної України. З ним завершилася ціла епоха в археології, давній історії і культурі Волині.

Панорамно обізнаний та одночасно енциклопедично ерудований, найбільш компетентний учений і дослідник археології, давньої історії та культури Волині, невтомний у своїй жадобі досліджень і пошуків. Таким ми знали, поважали й любили Богдана Анатолійовича Прищепу.

Джерела та література:

1. Войтюк О.П., Прищепи Б. А. і Теліженко С. А. Дослідження на багатопосередковому поселенні Рівне-пляж 1А у 2019 році. Київ: Охоронна археологічна служба України, 2025. 336 с.
2. Нікольченко Ю. М. Культура населення Погориння Х—ХІІІ століть за матеріалами літописного Дорогобужа. Рівне: БГТ «Евен», 1998. 225 с.
3. Нікольченко Ю. М. Рецензія на монографію «Погоринські міста в Х—ХІІІ ст. Рівне: ПП Дятлик М., 2016. 297 с.». *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 36. наук. праць. Вип. 22-23. 2018 р. С. 311—317.
4. Прищепи Б. А., Нікольченко Ю. М. Муравицьке городище. Маріуполь: Рената, 2001. 80 с.
5. Прищепи Б. А., Нікольченко Ю. М. Літописний Дорогобуж у період Київської Русі. До історії населення Західної Волині в Х—ХІІІ століттях. Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996. 248 с.
6. Світлої пам’яті Богдана Прищепи. URL: <https://iananu.org.ua/novini/news2/1448-svitloji-pam-yati-bogdana-prishchepi>.